

Nr 14

Utlåtande i anledning av väckta motioner om viss ändring av gällande bestämmelser rörande ersättning av kostnader för vittnen och försvarare vid domstol.

Första lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 22 i första kammaren av fru *Sjöström-Bengtsson* och fru *Carlqvist* och nr 29 i andra kammaren av fru *Renström-Ingenäs* m. fl. I motionerna, vilka äro likalydande, hemställes, »att riksdagen måtte besluta om ändringar i gällande lagstiftning av innebörd, att frikänd av allmänna medel erhåller skälig ersättning för kostnader för vittnen och försvarare».

Beträffande de skäl, som motionärerna anfört till stöd för sin hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

Gällande rätt

I brottmål må enligt 21 kap. 3 § *rättegångsbalken* den tilltalade vid talans förberedande och utförande biträdas av försvarare. Försvarare utses av den misstänkte eller, om han är under aderton år eller sinnessjuk eller sinnesslö, av den som har vårdnaden om honom. I vissa fall kan offentlig försvarare för den misstänkte förordnas. Sådant förordnande meddelas enligt 4 § av rätten. I 5 § stadgas att till offentlig försvarare skall förordnas advokat, som finnes lämplig därtill. Enligt 10 § äger offentlig försvarare av allmänna medel åtnjuta arvode så ock ersättning för kostnad och tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt. Ej må offentlig försvarare av den misstänkte förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Enligt 36 kap. 24 § skall ersättning till vittne, som åberopats av enskild part, utgivas av parten. Vad angår mål om allmänt åtal skall enligt samma bestämmelse ersättningen i annat fall, d. v. s. då åklagaren påkallat vittnets hörande eller rätten självant inkallat vittne, utgå av allmänna medel. Det ankommer på rätten att bestämma ersättningar som nu sagts.

Motsvarande regler som beträffande kostnaden för vittnen gälla även viss annan bevisning under förundersökningen eller i rättegången.

I 31 kap. 1 § stadgas att om i mål vari åklagare för talan, den tilltalade dömes för brottet, skall han till statsverket återgälda bl. a. vad enligt rättsens beslut av allmänna medel utgått till vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt i arvode

och ersättning till försvarare. Från denna regel ges för vissa fall undantag helt eller delvis. Det åligger rätten att självant pröva huruvida kostnad som nu sagts skall återgäldas av den tilltalade eller annan eller den skall stanna å statsverket. Beträffande den tilltalades rätt att i händelse av frikännande dom utfå gottgörelse för av honom å rättegången nedlagda kostnader för försvarare och bevisning gives ett stadgande i 31 kap. 2 §. Där utsäges att om åklagare väckt åtal utan sannolika skäl eller om det eljest, då den tilltalade frikännes, på grund av omständigheterna i målet förekommer synnerlig anledning därtill, äger rätten av allmänna medel tillerkänna den tilltalade ersättning för hans kostnad för försvarare, för vittne eller sakkunnig eller eljest för bevisning under förundersökningen eller i rättegången samt för delgivning och för utskrift av protokoll, dom eller annat dylikt, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av hans rätt, så ock för hans inställelse vid rätten. Om åtal avvisas eller avskrivs äger den tilltalade, om skäl äro därtill, erhålla ersättning för kostnad, som nu sagts.

Historik m. m.

Enligt den före *nya rättegångsbalkens* ikraftträdande den 1 januari 1948 gällande rätten kunde tilltalad, då ett allmänt åtal ogillades, erhålla ersättning för sina kostnader å målet, allenast då åklagaren anställt åtalet utan skäl. Därmed sammanhängde, att ersättningen skulle utgivas icke av statsverket utan av åklagaren, som gjort sig skyldig till felaktigt förfarande genom att anställa åtalet utan att skäl därtill förelegat.

I de allmänna motiven till nya rättegångsbalkens bestämmelser om rättegångskostnad i brottmål anförde *processlagberedningen* bl. a. följande:

I mål, däri talan om ansvar föres av allmän åklagare, måste frågan om skyldighet för part att ersätta rättegångskostnad regleras efter andra grunder än i tvistemål. De kostnader, som å åklagarsidan äro nödvändiga för genomförande av en straffprocess, bestridas av statsverket, och vissa av dessa kostnader, såsom för verkställande av förundersökning och för åklagarens inställelse vid rätten, äro av den art, att de, oavsett målets utgång, böra bäras av det allmänna. Däremot böra andra kostnader för statsverket i viss utsträckning ersättas av den tilltalade, om han fälles till ansvar i målet. Med hänsyn till åklagarens skyldighet att väcka åtal, så snart tillräckliga skäl föreligga, att den misstänkte är skyldig till brottet, kan det icke åläggas åklagaren att ersätta den tilltalades kostnader allenast på den grund, att åtalet ogillats. Att i dylikt fall tillerkänna den tilltalade en allmän rätt att för dessa kostnader erhålla gottgörelse av statsverket synes ej böra komma i fråga. För vissa fall kräver dock billigheten, att han erhåller gottgörelse för sina kostnader.

I motiven till bestämmelsen i 31 kap. 2 § nya rättegångsbalken framhöll *processlagberedningen*, att ehuru någon allmän rätt för tilltalad, att då allmänt åtal ogillas, erhålla ersättning för sina kostnader icke borde föreskrivas, vissa jämkningar i den gällande rätten likväl syntes påkallade. Beredningen anförde vidare:

Tillräcklig anledning torde ej föreligga att begränsa ersättningsrätten till de fall, då åtalet anställts alldeles utan skäl. Även då vissa skäl förelegat men dessa icke varit så starka, att de bort föranleda åtal, synes den tilltalade böra kunna få ersättning för sina kostnader. Vidare kan det i vissa fall, även om åklagaren haft sannolika skäl att väcka åtal, vara obilligt, att den tilltalade skall bära de kostnader han haft för att värja sig i målet. Stundom kan åklagaren, som blivit missledd av bevisningen, ha haft goda skäl att anställa åtal men talan dock vara objektivt obefogad. Detta kan inträffa, då det under rättegången finnes uppenbart, att den tilltalade är oskyldig, t. ex. därigenom att annan person erkänt brottet. På grund härav synes böra föreskrivas, att tilltalad, som frikännes, må kunna erhålla gottgörelse för sina kostnader ej blott då åtalet anställts utan sannolika skäl utan även då eljest med hänsyn till omständigheterna i målet synnerlig anledning föreligger därtill. Ersättning bör emellertid utgå allenast i undantagsfall och endast då den tilltalade icke på något sätt genom sitt beteende givit anledning till åtalet. Rätten bör i varje fall pröva, huruvida skäl föreligger att utdöma ersättning. Härvid kan hänsyn tagas endast till omständigheterna i målet. Det förhållandet, att kostnaderna varit stora och den tilltalade haft svårighet att bära dem, utgör sålunda ej tillräcklig grund för att tillerkänna honom ersättning. Enligt gällande rätt skall, då den tilltalade finnes berättigad till ersättning, denna utgivas av åklagaren. Principiellt synes riktigast, att ersättningsskyldigheten åvilar statsverket. Härfor talar även, att ersättningsskyldighet icke bör kunna åläggas åklagaren i annat fall än då åtalet anställts utan skäl. I övriga fall, då den tilltalade är berättigad till gottgörelse, måste denna utgå av allmänna medel. Det synes därför lämpligt, att ersättningen i alla fall erlägges av statsverket. — — —

Den tilltalades ersättningsrätt synes böra omfatta hans kostnader för försvarare och för vittne, sakkunnig eller annan bevisning under förundersökningen eller i rättegången ävensom för delgivning och för lösen av protokoll under förundersökningen och i rättegången samt av dom eller slutligt beslut. Ersättning bör dock utgå endast i den mån kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av den tilltalades rätt. Avgörande bör härvid vara, huruvida den tilltalade vid åtgärdens vidtagande haft skäl att anse densamma erforderlig. Tillika synes han böra vara berättigad till ersättning för sin inställelse vid rätten. Däremot bör ersättning ej tilläggas honom för arbete eller tidsspillan vid utförande av hans talan. — — —

Avvisas eller avskrivs allmänt åtal, synes böra bero av omständigheterna, huruvida den tilltalade skall erhålla gottgörelse för sina kostnader. Har åtal väckts vid obehörig domstol och denna avvisar målet, synes sålunda ersättning böra tillerkännas honom. Stundom torde den tilltalade kunna erhålla gottgörelse, då åtalet nedlägges på den grund, att det finnes uppenbart, att han är oskyldig. Däremot kan ersättning ej utgå, om målet avskrivs på grund av att den tilltalade avvikit eller av annan anledning, som hänför sig till den tilltalade, t. ex. om denne avlidit, innan dom meddelats.

Av de nu angivna reglerna följer, att om den tilltalade åtalats för flera brott och åtalet beträffande något brott ogillas, avvisas eller avskrivs, han kan erhålla gottgörelse för sina kostnader, i den mån de bero av åtalet i denna del, även om han fälles till ansvar för annat brott. Även då ett åtal för flera brott helt ogillas, kunna omständigheterna beträffande något brott vara sådana, att den tilltalade bör erhålla gottgörelse för sina kostnader härutinnan, under det att han själv får vidkännas sina kostnader i övrigt.

I en motion till 1944 års riksdag (II: 8) hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och framläggande för riksdagen av

förslag till sådana bestämmelser, att en av åklagarmyndighet åtalad person, som frikännes, får sina kostnader för inställelsen inför domstol ersatta av allmänna medel.

Över motionen avgav *första lagutskottet* utlåtande (nr 10). Utskottet uttalade som sin uppfattning att det måste anses otillfredsställande att en av allmän åklagare åtalad person, som frikändes, icke kunde erhålla ersättning för sina kostnader å målet annat än för det fall att åklagaren anställt åtalet utan skäl. Utskottet framhöll att det emellertid i nya rättegångsbalken införts stadgande i 31 kap. 2 §, varigenom detta missförhållande undanröjdes. Utskottet anförde vidare bl. a. följande:

På grund av stadgandet kunna domstolarna efter nya rättegångsbalkens ikraftträdande tillerkänna tilltalad som frikännes ersättning i sådana fall, då åklagare väckt åtal utan sannolika skäl eller det eljest på grund av omständigheterna i målet förekommer synnerlig anledning därtill. Att gå än längre på denna väg och, såsom motionären torde hava åsyftat, föreskriva en allmän regel om rätt för tilltalad, att då ett allmänt åtal ogillas, under alla förhållanden erhålla gottgörelse för sina kostnader, synes utskottet icke lämpligen kunna ske.

Motionen föranledde ej någon riksdagens åtgärd.

Det må här vidare nämnas, att Kungl. Maj:t genom beslut den 20 januari 1956 uppdragit åt *1951 års rättegångskommitté* att i samband med utredning om reglerna för fri rättegång upptaga fråga om en omprövning av reglerna om rätt för tilltalad att i brottmål, där åklagare för talan, erhålla ersättning för rättegångskostnad. I direktiven anføres härom bl. a. följande:

Särskilda regler gäller om rättegångskostnad i brottmål, där åklagare för talan. Om den tilltalade frikännes, skall visserligen de kostnader, som enligt rättens beslut har utgått av allmänna medel till offentlig försvarare, vittne eller annan, stanna å statsverket. Men för de utgifter, som den tilltalade själv fått vidkännas, får han i allmänhet icke någon ersättning, om han frikännes. Endast om åklagaren väckt åtal utan sannolika skäl eller om eljest på grund av omständigheterna i målet synnerlig anledning förekommer därtill, kan ersättning utgå till den frikände. Denna lagens ståndpunkt har i vissa fall lett till resultat, som kan anses vara stötande. Bestämmelserna i ämnet torde därför böra omprövas.

Utskottet

Med förevarande motioner avses att få till stånd en sådan ändring av reglerna om rättegångskostnad i brottmål, där åklagare för talan, att tilltalad, som frikännes, erhåller utvidgad rätt till ersättning för å rättegången nedlagda kostnader för försvarare och vittnen.

Efter det motionerna väckts ha, såsom framgår av den lämnade redogörelsen, bestämmelserna i detta ämne upptagits till omprövning. Det har uppdragits åt *1951 års rättegångskommitté* att utreda frågan härom.

Det av motionärerna väckta spörsmålet är alltså f. n. föremål för utredning. Resultatet av denna bör avvaktas. Någon åtgärd i anledning av motionerna synes därför ej påkallad.

På grund härav får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I: 22 och II: 29, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 8 mars 1956

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Ahlkvist, Lindblom, Per Olofsson, Lodenius, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Magnusson och Lindgren;

från a n d r a kammaren: herrar Rylander, Gustafsson i Borås, Onsjö, Hedqvist, Östlund, Ekström, Jacobsson i Sala* och Lundqvist*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.